

ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ В СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗГУРТОВАНOSTI

8. Kravchynska, T. (2019). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti pedahoha Novoi ukrainskoi shkoly [Formation of civic competence of a teacher of the New Ukrainian School]. *Bulletin of Postgraduate Education. "Series "Pedagogical Sciences"*. No. 8 (37), pp. 74–85. [in Ukrainian].

9. Matvienko, O.V. & Tsykhmeystruk, O.M. (2019). Hromadianski tsinnosti yak skladova hromadianskoi kompetentnosti demokratychnoho maibutnoho vchytelia [Civic values as a component of civic competence of a democratic future teacher]. *Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov 108 Series 17. Theory and practice of teaching and upbringing*. Kyiv: Publishing House of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. No. 31. pp. 121–126. [in Ukrainian].

10. Bozec, G. (2023). Making citizenship a practice? Citizenship in schools in contemporary France. En A. P. V. Kühn y G. Graiño, (Eds.). La educación cívica en España y en perspectiva internacional. *Université Côte d'Azur presse*. No. 12, pp. 287–306. [in English].

11. Brooks, E. & Villacís, J. (2023). Formar ciudadanos y ciudadanos-líderes para nuestra sociedad: renovando la educación del carácter en las universidades. To educate citizens and citizen-leaders for our society: Renewing character education in universities. *Revista Española de Pedagogía*, No. 81 (284), pp. 51–72. [in English].

12. Jónsson, Ó.P. & Garces Rodriguez, A. (2021). Educating democracy: Competences for a democratic culture. *Education, Citizenship and Social Justice*, No. 16(1), pp. 62–77. [in English].

13. López-Meseguer, R. & MínguezVallejos, R. (2024). Civic Education: a Concept Analysis [Educación cívica: análisis del concepto]. *Teoría de la Educación. Revista Interuniversitaria*, No. 36(2), pp. 199–217. [in English].

14. Naval, C., Villacís, J. L. & Ibarrola-García, S. (2022). The Transversality of Civic Learning as the Basis for Development in the University. *Education Sciences*, No. 12(4), 240. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci12040240> [in English].

Стаття надійшла до редакції 08.09.2025

УДК 378:37.035.6:172.15(075)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.344545>

Інна Ящук, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4028-3327>

Наталія Казакова, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1499-3448>

ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ В СТУДЕНТСЬКІЙ МОЛОДІ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗГУРТОВАНOSTI

Стаття привчена проблемі розвитку у студентської молоді почуття патріотизму і громадянської згуртованості з урахуванням воєнного стану в країні, руйнації звичного способу життя, змін в організації освітнього процесу, переосмислення життєвих пріоритетів.

З'ясовано, що патріотизм – національна (державна) цінність, соціальне почуття і моральна якість, що кристалізується з раннього віку та збагачується новими вимірами упродовж усього життя людини під час її взаємодії з державою та суспільством; громадянська згуртованість – єдність між громадянами, окремими групами громадян, соціальними і державними інституціями, що проявляється у здатності індивіда ефективно взаємодіяти з іншими у громадській діяльності, демонструвати солідарність та зацікавленість у вирішенні проблем місцевого та національного значення.

Характеризовано освітньо-виховні орієнтири закладів вищої освіти у розвитку в студентів патріотизму і громадянської згуртованості, а саме: інтеграція національних цінностей у дисципліни суспільно-гуманітарного циклу і професійного спрямування; упровадження проблемного навчання, інтерактивних методів виховання, інноваційних педагогічних технологій; урахування регіонального аспекту; інформаційна підтримка; взаємодія з різними соціальними інституціями та місцевою громадою.

Окреслено педагогічний потенціал форм позааудиторної діяльності ЗВО, що забезпечують у студентській молоді розвиток почуття патріотизму і громадянської згуртованості: облаштування місць національної пам'яті в місцевих громадах та догляд за ними; волонтерська діяльність в пунктах невідомості; участь у відбудові знищених ворогом міст і сіл, надання допомоги тим, хто її потребує; творчі проекти, благодійні ярмарки, акції, історичні дослідження; відзначення дат національного календаря тощо.

Ключові слова: патріотизм; громадянська згуртованість; заклади вищої освіти; студентська молодь; освітньо-виховні орієнтири; навчальна і позааудиторна діяльність.

Лит. 11.

Inna Yashchuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Pedagogy Department,
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4028-3327>

Nataliia Kazakova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy Department,
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1499-3448>

EDUCATIONAL-UPBRINGING GUIDELINES FOR FOSTERING PATRIOTISM AND CIVIC COHESION AMONG STUDENT YOUTH

The article deals with the issue of cultivating patriotism and civic cohesion among student youth, taking into account full-scale war, which has disrupted established lifestyles, altered the organization of the educational process, and prompted a reevaluation of life priorities.

It has been established that patriotism is a national (state) value, a social sentiment, and a moral quality that crystallizes from an early age and is enriched with new dimensions throughout a person's life through their interaction with the state and society; civic cohesion is the unity among citizens, individual citizen groups, and social and state institutions, characterized by an individual's ability to effectively interact with others in civic activities, demonstrate solidarity, and show commitment to addressing issues of local and national significance.

The educational-upbringing guidelines of higher education institutions for fostering patriotism and civic cohesion among students have been characterized, specifically: the integration of national values into disciplines of the socio-humanitarian and professional cycles; the implementation of problem-based learning, interactive upbringing methods, and innovative educational technologies; consideration of regional aspects; informational support; and interaction with various social institutions and the local community.

The pedagogical potential of extracurricular activities in higher education institutions that foster the development of patriotism and civic cohesion among student youth has been outlined, including: the establishment and maintenance of sites of national memory in the region; volunteer activities at resilience points; participation in charity fairs, campaigns, reconstruction of buildings destroyed by the enemy, and providing assistance to those in need; creative projects and historical research; and the commemoration of dates in the national calendar, etc.

Keywords: patriotism; civic cohesion; higher education institutions; student youth; education-upbringing guidelines; academic and extracurricular activities.

Постановка проблеми. Важливим напрямом державної політики в нинішніх умовах розвитку українського суспільства є національно-патріотичне виховання. Його актуальність визначається нагальною потребою держави і суспільства у вихованні патріотично налаштованої молоді, готової захищати інтереси країни, відстоювати суверенітет держави і її територіальну цілісність.

Повномасштабна російсько-українська війна призвела до сильних руйнівних впливів, зміни культурних ландшафтів, погіршення соціокультурної ситуації в країні, спричинила виникнення почуття невдоволеності серед частини молоді, невпевненості у завтрашньому дні. Натомість зросла агресія, розчарування, безнадія, зневіра до державних інституцій. Збільшилася кількість молоді із проявами байдужості до долі країни, егоцентричними настроями, бажанням емігрувати за кордон з метою покращення своїх економічних статків. Такі соціальні явища підривають єдність багатонаціонального суспільства України. Тому й виникає потреба в актуалізації проблеми розвитку у студентської молоді патріотизму та громадянської згуртованості.

Останніми роками в Україні прийнято низку стратегічних документів, які є орієнтирами для

вчителів, викладачів, науково-педагогічних працівників в організації національно-патріотичного виховання учнівської і студентської молоді. Закони України “Про основні засади молодіжної політики” (2021), “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” (2022), Указ Президента України “Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року” (2021), Концепція забезпечення національної системи стійкості (2021), Концепція національно-патріотичного виховання у системі освіти (2022) стали ключовими у цьому контексті. У них окреслено завдання та визначено механізми розвитку у молодого покоління національної ідентичності, національної гордості, національної єдності, патріотизму та громадянської згуртованості тощо, які допоможуть йому зорієнтуватися у реальному світі духовно-моральних та національних цінностей; окреслена роль державних установ, соціальних інституцій у сприянні організації національно-патріотичного виховання молодого покоління; виражена віра у молодь, як “потужній силі, яка є рушієм змін у громадах і країні...; талант, енергія та ідеї якої є ключем для нашої перемоги та відновлення країни після війни” [9].

На заклади вищої освіти у цьому контексті покладається велика відповідальність, що підтвер-

джується статтею 26 Закону України “Про вищу освіту” (2014): “важливим завданням ЗВО є формування особистості шляхом патріотичного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах” [5].

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема формування почуття патріотизму у молодого покоління є предметом численних дискусій та аналізу в педагогічних, психологічних та методологічних дослідженнях.

У сфері досліджень сучасних вчених – аналіз поняття “патріотизм” (Ю. Шабаєва, С. Гончаренко), його сутність і структура (І. Волобуєва, В. Гарнійчук, Ю. Каменюк); висвітлення особливостей його формування на різних вікових етапах розвитку особистості (Т. Завгородня, А. Миколаєнко, В. Стрілько), механізми формування патріотизму в роки війни, що розкриваються у змісті, формах і методах виховання (І. Білоцерківець, С. Бойко, В. Будак, О. Вербовський) [7] тощо.

Цінними у контексті тематики статті є напрацювання вчених, присвячені проблемі розвитку у здобувачів вищої освіти патріотизму у процесі їх професійної підготовки (О. Абрамчук, Т. Бикова, А. Гаврилюк, М. Павленко, Г. Тупікова); наукові дослідження, що розкривають зміст формування цієї якості засобами фізкультури і спорту (В. Білогур, З. Діхтяренко, О. Онопрієнко), мистецтва (О. Стьопіна), туризму (А. Гаврилюк), українських народних промислів (Г. Галамбош та ін.), медіаосвіти (О. Вознесенська) [7]; наукові доробки, присвячені проблемі формування національної та громадянської ідентичності (О. Жаровська, Т. Кравченко, М. Степико, І. Яшук), громадянського патріотизму (І. Яшук), національної солідарності (К. Журба, І. Шкільна) тощо.

У той же час все ще зберігається значний дослідницький потенціал щодо розвитку у студентської молоді почуття патріотизму та громадянської згуртованості під час організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Тому **мету** статті формулюємо у такий спосіб: розкрити смисловий контент понять “патріотизм” і “громадянська згуртованість”; схарактеризувати освітньо-виховні орієнтири закладу вищої освіти у розвитку в студентській молоді зазначених вище якостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізуючи свою основну функцію – здійснення підготовки конкурентоспроможного фахівця із належним рівнем професійної компетентності, що ґрунтується на глибоких загальнонаукових, філософських, загальнокультурних та фахових знаннях, заклади вищої освіти виконують й *функцію на-*

цістворення, створюючи умови для формування особистості, яка розуміє, інтерпретує, зберігає, зміцнює та пропагує національну, регіональну та історичну культуру в контексті культурного плюралізму та різноманітності; бере активну участь у громадянській, політичній, соціальній, культурній та економічній діяльності суспільства; пов’язує особисті ідеали та прагнення із майбутнім держави і долею країни, тобто особистості із розвинутим почуттям патріотизму та громадянської згуртованості.

Смисловий контент понять патріотизм, громадянська згуртованість залежить від багатьох чинників – історичного моменту, соціального, політичного чи культурного контексту.

Патріотизм – “суспільно-моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів” [4, 634]. Патріотизм ідентифікує людину із культурою, історією та політичною системою країни, сприяє формуванню громадянсько-свідомих особистостей, передбачає їх активну участь у державотворенні, готовність стати на захист суверенітету держави і її територіальної цілісності.

Як базовий компонент національної свідомості народу, патріотизм у повсякденному житті проявляється в усвідомленні індивідом приналежності до великого українського народу та національного, соціального і культурного середовища; у почутті любові до Батьківщини, гордості за її історичне минуле та національних героїв; у шанобливому ставленні до рідної мови, національної культури, знакових і доленосних подій; у вірності національним традиціям українського народу.

Російсько-українська війна призвела до формування в українців специфічного патріотизму, в основі якого жертвність. Багато українців взяли на себе відповідальність за майбутнє своєї країни, збереження її мови, культури, суверенітету і територіальної цілісності. Патріотизм це діяльність, яка виникає з усвідомлення індивідом почуття обов’язку перед Батьківщиною, потреби у захисті її територіальної цілісності та суверенітету. Готовність віддати життя заради Батьківщини – ознака глибокої віри українців у перемогу над ворогом і підтвердження незламності національного духу.

Громадянську згуртованість ми розглядаємо як єдність між громадянами, окремими групами громадян, соціальними і державними інституціями, що проявляється у здатності ефективно взаємодіяти з іншими у громадській діяльності; солідарність і зацікавленість у вирішенні місцевих проблем; уміння приймати рішення на основі раціональних

передумов; прояв високого рівня громадянської та індивідуальної активності у різних формах соціального діалогу, колективних діях, громадських рухах, готовність співпрацювати з людьми різних соціальних груп, професій та національностей, активне членство в громадських організаціях тощо. Саме громадянська згуртованість підсилює розвиток таких особистісних якостей, як: активність, сила волі, відповідальність, чесність, довіра, солідарність, готовність до співпраці, критика, толерантність, відкрите ставлення до світу та інших людей, відповідальність за громаду тощо. Громадянська згуртованість забезпечує міцність зв'язків всередині різних соціальних груп та між ними, сприяє розвитку довіри до інституцій влади.

В освітньому контексті патріотизм та громадянська згуртованість передбачають усвідомлення студентською молоддю свого громадянського обов'язку та готовність захищати інтереси держави, дотримання основних положень законів. Тому навчальні програми профільних дисциплін повинні враховувати соціальні виклики суспільства, сприяти розвитку громадянських знань та пов'язаних з ними підходів і навичок для реагування на соціальні проблеми.

Організуюючи процес розвитку почуття патріотизму та громадянської згуртованості викладачам слід враховувати особливості студентського середовища, професійну спрямованість академічної групи, інтереси, потреби, особистісні характеристики студентів, компетенції, власний досвід викладача, доступ до навчальних ресурсів, тип занять (аудиторні чи позааудиторні), а також обсяг викладання кожної окремо взятої дисципліни. При цьому пріоритетними завданнями викладачів є пошук форм і методів, які багатосторонньо активізують освітню діяльність здобувачів, дають їм змогу надійно здобувати знання, розуміти їх та набувати навичок громадянської поведінки.

У процесі вивчення навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного характеру здобувачі освіти аналізують доленосні події з історії України і їх вплив на розвиток держави і утвердження її незалежності, усвідомлюючи почуття унікальності та важливості української національної ідентичності; вивчають внесок історичних постатей у відстоювання права на землю, українську мову, культурну спадщину, державність; обговорюють погляди історичних і державних діячів на минуле, щоб зрозуміти сьогодення; поглиблюють знання для розуміння майбутнього; оволодівають навичками життєдіяльності у місцевих громадах, засвоюючи при цьому духовні цінності, властиві культурі української нації. При цьому відбувається вплив на формування у студентській молоді національного духу і позитивного ставлення до держави, Батьківщини, українського народу, його культурно-істо-

ричної спадщини, формується здатність "зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей її розвитку і її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства" [8], ідентифікувати суспільно-політичні проблеми та проєктувати діяльність, спрямовану задля блага нації. І тоді "в особистості минуле й теперішнє сприймається як динамічне ціле, яке благотворно живе в ній у повному розумінні цього слова. Так і з'являється душевне тяжіння особистості до свого народу" [1].

Вивчаючи Конституційні права і обов'язки громадян України, студенти оволодівають знаннями про державний устрій, систему влади, можливість брати участь у виборах владних структур, впливати на керівництво та брати участь в управлінні державою, стають поінформованими та відповідальними учасниками демократичного процесу в країні.

Оскільки ефективно організований процес розвитку патріотизму та громадянської згуртованості "формує повноцінну, цілісну особистість, індивідуальність, яка цінує свою національну і особисту гідність, совість і честь" [2], сприяє коригуванню уявлень про суспільні явища і події, то, на нашу думку, він може підсилитися шляхом:

- *інтеграції державних (національних) цінностей* (свобода, суверенність, національна гідність, національна гордість, національна єдність, патріотизм, жертвовність, громадянська згуртованість) у дисципліни суспільно-гуманітарного циклу і професійного спрямування;

- *використання проблемного навчання та інтерактивних методів*, які активізують інтелектуальну діяльність здобувачів освіти, спонукають їх до самостійного мислення, формують уміння висловлювати свої переконання, наводити аргументи та їх обґрунтовувати, сприяють участі у дискусіях для виявлення зв'язків між їхнім особистісним розвитком та розвитком країни, наприклад: метод кейсів, метод інсценування, метод проєктів, аналітико-критико-порівняльне вивчення наукової та художньо-публіцистичної літератури, дискусія, есе, відповіді на запитання, описи історичних місць, проєктування дидактичних історичних стежок; ведення групових, факультетських та університетських хронік; мультимедійні проєкції, навчальні фільми, теле- та відеоконференції, інтерв'ю; аналіз та обговорення актуальних соціально-політичних подій на основі текстів, опублікованих у місцевих та загальнонаціональних ЗМІ (що своєю чергою передбачає систематичний огляд преси, збагачений, наприклад, порівняльним аналізом подій, які висвітлюються в різних джерелах: державних ЗМІ чи на інтернет-порталах); творчі та соціальні проєкти; співпраця між ЗВО та державними установами і

відомствами, громадськими інституціями і військовими об'єктами тощо;

– *упровадження інноваційних педагогічних технологій*, що виходять за рамки традиційного навчання. Наприклад, такі новітні технології, як: віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) розширюють можливості викладачів у створенні захоплюючого навчального матеріалу, який оживляє історію держави та її культуру; технологія критичного мислення дозволяє учасникам освітнього процесу досліджувати та формувати власне розуміння української національної ідентичності, залишаючись відкритими до глобальних перспектив [11], осмислено й критично оцінювати переломні та доленосні періоди держави, аналізувати події з новітньої історії України. Поєднуючи ці інновації з традиційними технологіями навчання процес розвитку у студентської молоді патріотизму і громадянської згуртованості стає захопливим, динамічним та змістовним;

– *врахування регіонального аспекту*, а саме: сприяння розвитку регіональних цінностей: природи, людського капіталу, особливостей розвитку науки, освіти, культури; акцентування уваги на ролі регіону, його економічних здобутках і внесок у майбутню перемогу. І це стосується не лише регіонів, на яких відбуваються активні воєнні події, а й тиллових, які забезпечують ЗСУ зброєю і військовою технікою, одягом і взуттям, продуктами харчування і засобами зв'язку; підтримують функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, державних установ. Враховуючи те, що багато установ, організацій перенесли свою діяльність в тиллові регіони, в процесі життєдіяльності відбувається передача культурних цінностей, а отже, й повага й сприйняття цінностей, відмінних від регіональних; формування толерантного ставлення до різноманітності та культурних відмінностей, почуття національної гордості за багатство й різноманіття національної культури. Актуалізація уваги на цінностях, адаптованих з інших регіонів або інших культурних середовищ, сприяє зміцненню почуття патріотизму та громадянської згуртованості;

– *інформаційна підтримка*, яка здійснюється через офіційні інформаційні платформи державних установ. Наприклад, Українським інститутом національної пам'яті підготовлено й представлено на офіційній сторінці установи освітньо-публіцистичний матеріал, який відображає події новітньої історії України. Наприклад, видання: “Без ротації”: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/bez-rotaciyi>; “Наш Маріуполь”: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/broshura-nash-mariupol>; “Воїни Дніпра: цінності, мотивації, смисли”: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/voyiny-dnipra-cinnosti-motyvaciyi-smysly>; “Дівчата зрізають коси”: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/divchata-zrizayut-kosy-knyga-p>

[ro-zhinok-na-viyni](https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/volontery-syla-nebayduzhyh); “Волонтери: Сила небайдужих”: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/volontery-syla-nebayduzhyh>; відеоматеріали: “Герої України. Південь” – інтерв'ю із військовослужбовцями, нагородженими званням Герой України: <http://surl.li/nxyxhc>; “Навіки в строю. Слава і Честь”: <http://surl.li/nxyxhc>; “Вогонь та Мистецтво: Сага Героїв”: <http://surl.li/nyuqafu>; “Голоси Революції Гідності”: <http://surl.li/sewprjy>; короткометражні документальні фільми “Жінки, які загинули за Україну”: <http://surl.li/fbmagd>; “Історії місць війни” – відеофіксація спогадів: <http://surl.li/gtwaba>; проєкт “Діалоги про війну”: <https://surl.li/jtwkrq>; віртуальні виставки: “Україна. Війна в Європі”: <https://uinp.gov.ua/vystavkovi-proekty/vystavka-ukrayina-viyna-v-yevropi>; “Кожен із нас – воїн”: <https://uinp.gov.ua/vystavkovi-proekty/vystavka-ko-zhen-iz-nas-voyin>; “Стерті з лиця землі”: <https://uinp.gov.ua/vystavkovi-proekty/vystavky-steriti-z-lycy-ze-mli-tocho> [6]. Пропоновані матеріали мобілізують внутрішні сили студентів, потенційно збагачують їх патріотичний світогляд, тому можуть слугувати поштовхом для організації власних досліджень, організації пошукової діяльності на території регіону.

Веб-сайти університетів, сайти факультетів, кафедр, органів студентського самоврядування є дієвими платформами для поширення патріотичних меседжів, організації акцій громадянської згуртованості і національної єдності. Прес-релізи майбутніх подій викликають інтерес, спонукають до роздумів, об'єднання з іншими, сприяють залученню більшої кількості студентів до анонсованих заходів.

Реалізуючи завдання з підготовки майбутніх фахівців, викладачі залучають студентів до позааудиторної діяльності, ініціюючи заходи, спрямовані на розвиток патріотизму та громадянської згуртованості, наприклад, екскурсії до краєзнавчих і національних музеїв, установ і відомств місцевого самоврядування та неурядових організацій, відвідування виставок національно-патріотичного спрямування. Важливо ініціювати проведення фотоконкурсів, присвячених культурній спадщині регіону та України, конкурсів поетичних чи літературних творів, написаних студентами; залучати їх до участі в облаштуванні місць національної пам'яті в місцевих громадах та догляді за ними, до роботи в пунктах незламності, участі в благодійних ярмарках, акціях, забігах тощо, зібрані кошти від яких передаються до реабілітаційних центрів, госпіталів, військових частин для надання допомоги пораненим і прискорення їх повернення до повноцінного життя тощо. Почуття громадянської згуртованості, яке розвивається при цьому, засвідчує про усвідомлення студентами важливості “індивідуального внеску у спільне благо, готовності брати ініціативу на себе для підтримки загальнонаціональних зусиль, замість покладання виключно на інституції влади” [10].

Участь студентської молоді у відбудові зруйнованих ворогом населених пунктів та надання допомоги населенню, особливо в перші години після збройної атаки, діяльність у сфері громадського благоустрою та інші практики засвідчує про усвідомлення студентами важливості підтримки “у своїй громаді, демонструє рівень їхньої активної співпраці для вирішення спільних проблем, зміцнює соціальні зв’язки всередині різних груп та між ними, підсилює взаємну підтримку та солідарність, сприяє розвитку довіри до державних установ. У воєнний час ця здатність набуває особливого значення, оскільки допомагає громадам адаптуватися до нових викликів і знаходити спільні рішення у відповідь на труднощі, спричинені вторгненням” [10]. Відчуття єдності та взаємоповаги, яке при цьому виникає, має вирішальне значення для розбудови гармонійного суспільства.

Почуття патріотизму та громадянської згуртованості розвивається не лише у стінах ЗВО, а й шляхом *взаємодії з іншими соціальними інституціями, місцевими громадами*. Тому розвиток цих почуттів вимагає спільної діяльності, у якій об’єднуються заклади освіти, державні інституції, політики та лідери громади. Ефективними у цьому контексті є організація зустрічей студентів з цікавими людьми, дебатів та дискусій з представниками місцевої влади, учасниками бойових дій, історичними постатями та лідерами громад, які демонструють патріотизм, національну гордість, етичну поведінку та громадянську активність. Спільні флешмоби “В єдності сила!”, благодійні акції та волонтерські ініціативи, що реалізуються закладами освіти, місцевими органами влади та громадськими організаціями забезпечують послідовне поширення інформації про патріотизм, громадянську відповідальність на різних рівнях. Коли студенти бачать узгодженість між тим, чого їх навчаються в ЗВО, і тим, що практикується в громаді, патріотичні цінності засвоюються з більшою ймовірністю. Таким чином, студенти стають каталізаторами позитивних змін у суспільстві.

На ефективність формування патріотизму та громадянської згуртованості у такому полікультурному суспільстві як Україна, значною мірою впливають спільні громадські наративи. Оскільки “справжня сила нації – у її згуртованості, взаємопідтримці та вірі у власне майбутнє” [3], то ефективним є залучення студентської молоді до відзначення в закладі освіти та місцевій громаді дат, які “стали символом єдності та незламності держави перед загрозами” [3]: Дня Єднання (16 лютого), Дня Героїв Небесної Сотні (20 лютого), Дня спротиву окупації Криму (26 лютого), Дня українських добровольців (14 березня), Дня Героя (23 травня) тощо. Кожна з цих дат пов’язана з російсько-українською війною, а “у цій війні Україна захищає

своє право на існування, національну ідентичність, європейський вибір і цінності” [6] і вшанування національних героїв в ці дні засвідчує про силу духу українців, їхню незламність у боротьбі за свободу і незалежність. Акцент на оборонному аспекті, на військових досягненнях ЗСУ, представленні воїнів ЗСУ до державних нагород, наближення дня перемоги над ворогом спонукає кожного студента замислитися над своїм особистим внеском і внеском академічної групи, факультету, закладу освіти у зміцнення державного суверенітету, розбудову держави, формування майбутнього нації (реалізація принципу орієнтації на майбутнє).

Висновки. Розвиток у студентської молоді патріотизму та громадянської згуртованості є важливими завданнями ЗВО. Оволодіння студентами знаннями забезпечує розвиток у них інтелектуальних здібностей, необхідних для розуміння численних явищ, пов’язаних з патріотизмом як державною (національною) цінністю, стимулює бажання діяти відповідно до імперативів, які містяться в знаннях. Позааудиторна діяльність сприяє розвитку у студентів активної життєвої позиції, підвищує їхню відповідальність за захист суверенітету країни, її територіальну цілісність, формує волю та риси характеру, необхідні для ініціювання та здійснення патріотичних дій та вчинків (мужність і героїзм, дух відданості і жертвовності, національну гордість і гідність, наполегливість і впевненість у собі), розвиває громадянську згуртованість (активність, єдність, повагу та підтримку співгромадян, безкорисливість, відповідальність перед громадою, соціальну справедливість).

Перспективним у подальшому вважаємо дослідження ролі закладу вищої освіти у формуванні в учасників освітнього процесу оборонної свідомості засобами соціально-цінної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Патріотизм у духовному злеті народу: Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України “Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання”, 6 квітня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023, № 5(1), С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5117>.
2. Васильєва Л. Патріотизм – основа національної єдності та формування свідомої нації. Південноукраїнські наукові студії : Програма та матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених із міжнародною участю “Південноукраїнські наукові студії”, (Одеса, 14-15 грудня, 2022 р.) / наук. ред. та уклад. О.Б. Петінова. Одеса, 2023. С. 108–112.
3. День Єднання в Україні: символ національної єдності та стійкості. URL: <https://khmnu.edu.ua/den-yednannya-v-ukrayini-symvol-nacjonalnoyi-yednosti-ta-stijkosti> (дата звернення: 30.06.2025).
4. Енциклопедія освіти. АПН України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.

5. Закон України “Про вищу освіту”. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення: 30.06.2025)
6. Інформаційні матеріали до початку російсько-української війни та повномасштабного вторгнення рф в Україну. Український інститут національної пам’яті. URL: <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fforestcollege.com.ua%2Findex.php%3Fdo%3Ddownload%26id%3D584%26viewonline%3D1> (дата звернення: 28.06.2025).
7. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського ; упоряд.: Страйгородська Л.І., Пономаренко Л.О., Тарнавська С.В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л.Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л.О. Київ : [б. в.], 2019. 368 с.
8. Освітньо-професійна програма “Початкова освіта” першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_bak_013_po.pdf (дата звернення: 28.06.2025).
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про основні засади молодіжної політики” та деяких інших законів щодо сприяння розвитку молодіжної політики”. URL: <https://itd.rada.gov.ua/9df6132f-980f-4e18-ae32-bf6d9e499308> (дата звернення: 30.06.2025).
10. Соціальна згуртованість в Україні: тенденції за даним дослідження RESCORE 2024 у порівнянні з RESCORE 2023 та SCORE 2021. Орест Білоскурський, д-р Торніке Зурабашвілі / під ред. д-р Ілке Даглі-Хастінге, д-р Катерина Іващенко-Стадник, Надія Новосолова. Україна. 2024.
11. Amadeo J.-A., Torney-Purta J., Lehmann R., Husfeldt V. & Nikolova R. Civic Knowledge and Engagement at Age 14 in 28 Countries. *Journal of Social Science Education*, 2018. No. 17(2). P. 65–80.
- REFERENCES**
1. Bekh, I.D. (2023). Patriotism u dukhovnomu zleti narodu [Patriotism in the Spiritual Uplift of the Nation]. Naukova dopovid na metodolohichnomu seminarі NAPN Ukrainy “Natsionalno-patriotychne vykhovannia ditei ta molodi v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy: stratchii i zavdannia”, 6 kvitnia 2023 r. – Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine “National-patriotic education of children and youth in conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine: strategies and tasks”, April 6, 2023. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, No. 5(1). pp. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5117>. [in Ukrainian].
2. Vasylieva, L. (2023). Patriotyzm – osnova natsionalnoi yednosti ta formuvannia svidomoї natsii [Patriotism as the Foundation of National Unity and the Formation of a Conscious Nation]. *Pivdennoukrainski naukovі studii: Prohrama ta materialy V vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta molodykh vchenykh iz mizhnarodnoiu uchastiu “Pivdennoukrainski naukovі studii”, (Odesa, 14–15 hrudnia, 2022 r.)* – Southern Ukrainian Scientific Studies: Program and materials of the V All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists with International Participation “Southern Ukrainian Scientific Studies”, (Odesa, December 14–15, 2022) (Ed.). O.B. Petinova. Odesa, pp. 108–112. [in Ukrainian].
3. Den Yednannia v Ukraini: symvol natsionalnoi yednosti ta stiikosti [Unity Day in Ukraine: a Symbol of National Unity and Resilience]. Available at: <https://khmnu.edu.ua/den-yednannya-v-ukrayini-symvol-naczionalnoyi-yednosti-ta-stiikosti> (Accessed 30 June 2025). [in Ukrainian].
4. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. APN Ukrainy ; (Ed.). V.H. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy “Pro vyshechu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”]. 2014. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (Accessed 30 June 2025). [in Ukrainian].
6. Informatsiini materialy do pochatku rosiisko-ukrainskoi viiny ta povnomasshtabnoho vtorhennia rf v Ukrainu [Information Materials Prior to the Russia-Ukraine War and the Full-Scale Russian Invasion of Ukraine]. Ukrainian Institute of National Memory. Available at: <https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fforestcollege.com.ua%2Findex.php%3Fdo%3Ddownload%26id%3D584%26viewonline%3D1> (Accessed 28 June 2025). [in Ukrainian].
7. Natsionalno-patriotychne vykhovannia v Ukraini [National-patriotic Education in Ukraine]: scientific-auxiliary. bibliographic. index / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, V.O. Sukhomlynskiy National University of Pedagogical Sciences of Ukraine; (Eds.). Straihorodska L.I., Ponomarenko L.O., Tarnavska S.V. et al ; (Ed.). Berезivska L.D. ; Ponomarenko L. O. Kyiv, 2019. 368 p. [in Ukrainian].
8. Osvitno-profesiina prohrama “Pochatkova osvita” per-shoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program “Primary Education” of the first (bachelor’s) level of higher education]. Available at: https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_bak_013_po.pdf (Accessed 28 June 2025). [in Ukrainian].
9. Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky” ta deiakyykh inshykh zakoniv shchodo spriannia rozvytku molodizhnoi polityky” [Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine “On the Basic Principles of Youth Policy” and Certain Other Laws to Promote the Development of Youth Policy”]. Available at: [blob:https://itd.rada.gov.ua/9df6132f-980f-4e18-ae32-bf6d9e499308](https://itd.rada.gov.ua/9df6132f-980f-4e18-ae32-bf6d9e499308) (Accessed 30 June 2025). [in Ukrainian].
10. Sotsialna zghurtovanist v Ukraini: tendentsii za danym doslidzhennia RESCORE 2024 u porivnianni z RESCORE 2023 ta SCORE 2021 [Social Cohesion in Ukraine: Trends According to RESCORE 2024 Data Compared to RESCORE 2023 and SCORE 2021]. (Eds.). Orest Biloskurskyi, d-r Tornike Zurabashvili / pid red. d-r Ilke Dahli-Khastinh, d-r Kateryna Ivashchenko-Stadnyk, Nadiia Novosolova. Ukraina 2024. (Accessed 27 June 2025). [in Ukrainian].
11. Amadeo, J.-A., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V. & Nikolova, R. (2018). Civic Knowledge and Engagement at Age 14 in 28 countries. *Journal of Social Science Education*, No. 17(2). pp. 65–80.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2025